

دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

پایان نامه کارشناسی ارشد
گروه مشاوره

عنوان

ویژگی‌های روانسنجی نسخه فارسی مقیاس بخشودگی هارتلند در سالمندان

نگارنده

محمد ابراهیمی

استاد راهنما

منوچهر ازخوش

استاد مشاور

مهشید فروغان

استاد مشاور آمار

بهروز دولتشاهی

شهریور ۹۲

شماره ثبت: ۲۲۷-۳۰۰۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم بہ

پدر و مادر دلسوز و خداکارم

و تمامی کسانی کہ بی دریغ مہربانی می بخشند

با تشکر از اساتید محترم

جناب آقای دکتر منوچهر از خوش

سرکار خانم دکتر مهشید فروغان

جناب آقای دکتر بهروز دولت‌شاهی

که با راهنمایی‌های ارزشمندشان موجب ثمربخشی تلاش اینجانب گردیدند

چکیده

هدف: سالمندان به سبب تجربه رنجش های متعدد نیاز بیشتر و چیزهای بیشتری برای بخشودن دارند، پاسخ حرفه‌ایی به این نیاز در گرو مشاهده و سنجش عینی آن است. تهیه نسخه فارسی مقیاس بخشودگی هارتلند و بررسی ویژگی‌های روانسنجی آن روی نمونه از سالمندان ایرانی هدف پژوهش حاضر بود.

روش: این پژوهش یک مطالعه توصیفی - پیمایشی است، جامعه آماری آن را سالمندان (زن و مرد) ۶۰ سال و بالاتر ساکن شهر تهران تشکیل می‌داد. از این جامعه با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای تعداد ۳۲۴ نفر سالمند (زن و مرد) انتخاب شدند. ابزارهای پژوهش مقیاس بخشودگی هارتلند (HFS)، مقیاس گذشت رای (RFS)، مقیاس رضایت از زندگی (SWLS)، مقیاس نشخوار خشم (ARS)، مقیاس افسردگی سالمندان (GDS) بودند. برای بررسی روایی مقیاس از روش‌های تحلیل عاملی اکتشافی و تائیدی، روایی ملاکی، روایی همگرا- واگرا استفاده شد و بررسی پایایی با دو روش همسانی درونی (الفای کرونباخ) و ثبات نتایج (بازآزمایی) با فاصله زمانی دو هفته صورت گرفت.

یافته‌ها: تحلیل عاملی اکتشافی به روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی و چرخش واریماکس به استخراج ۴ عامل منجر شد. شاخص‌های برازش تحلیل عاملی تائیدی وجود عوامل سه‌گانه نسخه اصلی مقیاس را تأیید کرد، همبستگی‌های قابل قبول بین نسخه فارسی مقیاس و مؤلفه‌های آن با ابزارهای موازی معتبر دیگر روایی ملاکی، همگرا و واگرای مقیاس را نشان داد؛ و ضرایب پایایی به روش آلفای کرونباخ و بازآزمایی در حد رضایت بخش به دست آمد.

نتیجه‌گیری: نسخه فارسی مقیاس بخشودگی هارتلند (PVHFS) ابزار خودسنجی روا و پایایی برای ارزیابی میزان بخشش و ابعاد آن در سالمندان ایرانی است و می‌توان در فعالیت‌ها و پژوهش‌های آتی از آن استفاده نمود.

کلیدواژه: ویژگی‌های روانسنجی، مقیاس بخشودگی هارتلند، نسخه فارسی، سالمندان

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات پژوهش

۱-۱- مقدمه.....	۲
۲-۱- بیان مسئله.....	۳
۳-۱- اهمیت و ضرورت.....	۷
۴-۱- اهداف.....	۹
۱-۴-۱- هدف کلی.....	۹
۲-۴-۱- اهداف اختصاصی.....	۹
۳-۴-۱- هدف کاربردی.....	۹
۵-۱- سؤال‌ها و فرضیه‌ها.....	۹
۶-۱- تعریف مفاهیم.....	۱۰
۱-۶-۱- بخشودگی.....	۱۰
۲-۶-۱- سالمند و سالمندی.....	۱۰
۳-۶-۱- روایی و روا سازی.....	۱۱
۴-۶-۱- پایایی.....	۱۱

فصل دوم: چارچوب نظری و پیشینه تحقیق

۱-۲- بخشودگی.....	۱۴
۱-۱-۲- مفاهیم بخشودگی.....	۱۴
۲-۱-۲- رویکردهای نظری بخشودگی.....	۲۱
۳-۱-۲- مدل‌های بخشودگی.....	۲۴
۴-۱-۲- انواع بخشودگی.....	۲۹
۵-۱-۲- فرایند بخشودن و بخشیده شدن.....	۳۲
۶-۱-۲- مراحل درخواست بخشش.....	۳۴
۷-۱-۲- مؤلفه‌ها و ابعاد بخشودگی.....	۳۵
۸-۱-۲- پیامدهای بخشودگی.....	۳۸
۹-۱-۲- پشتوانه پژوهشی «آثار روانشناختی، اجتماعی، معنوی».....	۴۰
۱۰-۱-۲- دیدگاه فرهنگی بخشودگی.....	۴۵
۱۱-۱-۲- بخشودگی در دوران سالمندی.....	۴۸
۱-۱۱-۱-۲- سالمندی و بخشودگی خود.....	۴۹

۵۱	۲-۱۱-۱-۲- سالمندی و بخشودگی دیگران.....
۵۴	۲-۱۰-۱-۳- سالمندی و بخشودگی شرایط.....
۵۵	۲-۱۱-۱-۲- اندازه‌گیری بخشش.....
۵۸	۲-۱۲-۱-۲- مطالعات صورت گرفته روی مقیاس HFS.....
۷۰	۲-۲- ویژگی‌های روانسنجی.....
۷۰	۲-۲-۱- سنجش روایی ابزار اندازه‌گیری.....
۷۱	۲-۲-۱-۱- روایی وابسته به محتوا.....
۷۲	۲-۲-۱-۲- روایی وابسته به ملاک.....
۷۳	۲-۲-۱-۳- روایی وابسته به سازه.....
۷۴	۲-۲-۲- تحلیل عاملی.....
۷۵	۲-۲-۱-۲- تحلیل عاملی تائیدی.....
۷۶	۲-۲-۲-۲- تحلیل عاملی اکتشافی.....
۷۷	۲-۲-۳- چرخش عامل‌ها.....
۸۰	۲-۳-۲- سنجش پایایی ابزار اندازه‌گیری.....
۸۲	۲-۳-۱- الگوی نمونه‌گیری زمانی.....
۸۳	۲-۳-۲- الگوی نمونه‌گیری حیطة.....

فصل سوم: روش پژوهش

۸۵	۳-۱- نوع مطالعه.....
۸۵	۳-۲- جامعه آماری.....
۸۵	۳-۳- نمونه و روش نمونه‌گیری.....
۸۶	۳-۴- ابزارهای پژوهش.....
۹۱	۳-۵- روش اجرا.....
۹۲	۳-۶- معیارهای ورود.....
۹۲	۳-۷- معیارهای خروج.....
۹۲	۳-۸- روش تجزیه و تحلیل داده‌ها.....
۹۳	۳-۹- ملاحظات اخلاقی.....

فصل چهارم: یافته‌های پژوهش

۹۵	۴-۱- ترجمه و آماده سازی مقیاس.....
----	------------------------------------

۹۷	۱-۱-۴- مشخصه‌های آماری گویه‌ها مقیاس.....
۹۸	۲-۴- نتایج روایی نسخه فارسی مقیاس.....
۹۹	۱-۲-۴- نتایج تحلیل عاملی اکتشافی.....
۱۰۱	۲-۲-۴- نتایج تحلیل عاملی تأییدی.....
۱۰۷	۳-۲-۴- نتایج روایی ملاکی و سازه همگرا - واگرا.....
۱۰۸	۱-۳-۲-۴- نتایج روایی ملاکی همزمان.....
۱۰۹	۲-۳-۲-۴- نتایج روایی همگرا.....
۱۰۹	۳-۳-۲-۴- نتایج روایی واگرا.....
۱۰۹	۳-۴- نتایج پایایی نسخه فارسی مقیاس.....
۱۱۱	۱-۳-۴- نتایج پایایی به روش همسانی درونی.....
۱۱۱	۲-۳-۴- نتایج پایایی به روش آزمون - بازآزمون.....

فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری

۱۱۴	۱-۵- مروری بر یافته‌ها.....
۱۱۴	۲-۵- بحث و تفسیر پیرامون نتایج پژوهش.....
۱۱۴	۱-۲-۵- نتایج مربوط به روایی.....
۱۱۸	۲-۲-۵- نتایج مربوط به پایایی.....
۱۱۸	۳-۵- محدودیت‌ها.....
۱۲۱	۴-۵- پیشنهادها.....
۱۲۲	۵-۵- تشکر و قدر دانی.....

منابع ۱۲۳

پیوست‌ها ۱۳۲

فهرست جداول

- ۱-۲- ضرایب پایایی (همسانی درونی) نسخه اصلی مقیاس بخشودگی هارتلند ۶۳
- ۲-۲- ضرایب همبستگی گزارش شده بین زیر مقیاس‌های HFS در نسخه اصلی ۶۳
- ۲-۳- همبستگی بین نسخه اصلی مقیاس HFS با دیگر ابزارهای اندازه‌گیری بخشش ۶۴
- ۲-۴- روایی همگرا و واگرای نسخه اصلی مقیاس HFS ۶۵
- ۲-۵- پیش‌بینی چهار عنصر بهزیستی روان‌شناختی بر اساس مقیاس HFS ۶۶
- ۲-۶- الگوی حجم نمونه در تحلیل عاملی ۸۰
- ۴-۱- ضریب نسبت و شاخص روایی محتوایی گویه‌های نسخه فارسی مقیاس HFS ۹۶
- ۴-۲- مشخصه‌های روانسنجی گویه‌های نسخه فارسی مقیاس HFS در مطالعه مقدماتی ۹۷
- ۴-۳- ویژگی‌های جمعیت شناختی نمونه پژوهش ۹۸
- ۴-۴- اشتراک اولیه و واریانس استخراج شده نسخه فارسی مقیاس ۹۹
- ۴-۵- بارهای عاملی چرخش یافته برای گویه‌های نسخه فارسی مقیاس ۱۰۰
- ۴-۶- شاخص‌های برازندگی مدل تحلیل عاملی تأییدی نسخه فارسی مقیاس ۱۰۲
- ۴-۷- ضرایب همبستگی متقابل عامل‌های مقیاس HFS بر پایه نسخه اصلی ۱۰۷
- ۴-۸- مشخصه‌های توصیفی مقیاس‌های HFS، RFS، SWLS و ARS ۱۰۸
- ۴-۹- همبستگی بین نسخه فارسی مقیاس بخشودگی با مقیاس گذشت ری ۱۰۸
- ۴-۱۰- همبستگی بین نسخه فارسی مقیاس بخشودگی با مقیاس رضایت از زندگی ۱۰۹
- ۴-۱۱- همبستگی بین نسخه فارسی مقیاس بخشودگی با مقیاس نشخوار خشم ۱۱۰
- ۴-۱۲- همبستگی بین نسخه فارسی مقیاس بخشودگی با مقیاس افسردگی سالمندان ۱۱۰
- ۴-۱۳- پایایی نسخه فارسی مقیاس بخشودگی به روش همسانی در سالمندان درونی ۱۱۱
- ۴-۱۴- پایایی نسخه فارسی مقیاس بخشودگی به روش آزمون - باز آزمون ۱۱۲

فهرست شکل‌ها و نمودارها

- شکل ۱-۲- مدل ساختاری برازش یافته مقیاس HFS ۶۰
- شکل ۲-۲- شماتیک روایی ابزار اندازه‌گیری ۷۱
- شکل ۳-۲- شماتیک پایایی ابزار اندازه‌گیری ۸۱
- نمودار ۱-۴- اسکری پلات حاصل از تحلیل عوامل ۱۰۰
- نمودار ۲-۴- بارهای عاملی مدل ۳ عاملی ۱۸ گویه مقیاس در مسیر الگوی اول ۱۰۳
- نمودار ۳-۴- بارهای عاملی مدل سه عاملی ۱۸ گویه مقیاس در مسیر الگوی دوم ۱۰۴
- نمودار ۴-۴- مقادیر T-Value مدل ۳ عاملی مقیاس در مسیر الگوی اول ۱۰۵
- نمودار ۵-۴- مقادیر T-Value مدل ۳ عاملی مقیاس در مسیر الگوی دوم ۱۰۶

« و قَضَى رَبُّكَ أَلا تَعْبُدُوا الا اِيَاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا اَمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرهُمَا وَ قُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَ قُلْ رَبِّ ارْحَمهُمَا كَمَا رَبَّيْتَنِى صَغِيرًا »

« و خدای تو حکم فرموده که جز او هیچ کس را نپرستید و در حق پدر و مادر، نیکی کنید، چنانکه هر دو یا یکی از آنها پیر و سالخورده شوند و موجب رنج و زحمت شما باشند مواظب باشید کلمه ای که رنجیده خاطر شوند مگویید و کمترین آزار به آنها مرسانید و با ایشان به اکرام و احترام، سخن گوید و همیشه پرو بال تواضع و تکریم را با کمال مهربانی نزدشان بگستران و بگو پروردگارا چنانچه پدر و مادر مرا از کودکی به مهربانی پروردند تو نیز در حق آنها رحمت و مهربانی فرما « (سوره اسراء آیه ۲۳ و ۲۴).

فصل اول

کلیات پژوهش

بررسی‌های جهانی حاکی از افزایش روزافزون جمعیت سالمندی در جهان به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه از قبیل ایران است. بر اساس آمارهای سازمان بهداشت جهانی در سال ۲۰۰۰، ۶۰۰ میلیون نفر سالمند در جهان وجود داشت که انتظار می‌رود این تعداد در سال ۲۰۲۵ به ۱/۲ میلیارد نفر و در سال ۲۰۵۰ به دو میلیارد نفر برسد. (سازمان بهداشت جهانی، ۲۰۰۸). جمعیت سالمندی ایران نیز از همین قاعده پیروی می‌کند. به طوری که بر اساس سرشماری عمومی صورت گرفته در سال ۱۳۹۰ جمعیت افراد بالای ۶۰ سال برابر ۸/۲۶ درصد گزارش شده است. این در حالی است که این رقم در سال ۱۳۷۵ برابر با ۶/۶۲ درصد و در سال ۱۳۸۵ برابر با ۷/۲۷ درصد بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۱). این روند صعودی، سالمندی و پیامدهای آن را به پدیده‌ای جهانی تبدیل کرده و چالش عمده چگونگی بهبود سلامت در همه جنبه‌ها و ارتقاء کیفیت زندگی در سنین سالمندی است در حال حاضر اکثر جوامع توجه به نیازهای سالمندان را در برنامه ریزی‌های خود مدنظر قرار داده‌اند. دایر کردن رشته‌های طب سالمندی و سالمند شناسی در مراکز آموزش عالی و افزایش آموزش‌های تخصصی در این حیطه از جمله نشانه‌های این ضرورت است.

در حوزه روان‌شناختی پیشینه تحقیقات گویای آن است که تمرکز غالب بر پدیده‌های آسیب‌شناختی بوده است؛ اما اخیراً مفهوم پیری مثبت^۱ (هیل^۲، ۲۰۰۵) که از جنبش روانشناسی مثبت نشأت گرفته است (سلیگمن^۳، ۲۰۰۰، ۲۰۰۷؛ کیز^۴، ۲۰۰۲) با تمرکز بر مسائل خاص دوره سالمندی سعی در شناسایی و به‌کارگیری منابع شخصی و توانمندی‌هایی دارد که می‌توانند به حفظ مطلوب‌تر عملکرد و نشاط دوره سالمندی کمک کنند. سالمندی موفق^۵ را احتمال کمتر ابتلا به بیماری، کنش شناختی و عملکردی بالا،

^۱ . Positive aging

^۲ . Hill

^۳ . Seligman

^۴ . Keyes

^۵ . successful aging

تعامل نسبتاً فعال با زندگی (راو و کان^۱، ۱۹۹۷)، انعطاف‌پذیری روان‌شناختی در تفکر و رفتار و تمایل به واکنش خوش‌بینانه به عوامل استرس‌زای مرتبط با پیری (هیل، ۲۰۱۱) و سازگاری مثبت هیجانی (باولینگ^۲، ۲۰۰۷؛ ویلنت^۳، ۲۰۰۹) تعریف کرده‌اند.

در نیل به این مقصود توجه به رفتارهای ارتقاء دهنده سلامت جسم و روان امر بسیار مهمی است، در کشور ما نیز به پیروی از پژوهش‌های خارجی تلاش‌هایی صورت گرفته است ولی در حوزه هنوز در آغاز راه می‌باشیم؛ و لزوم انجام تحقیقات بیشتر با بینش مثبت نسبت به پیری به‌ویژه بهزیستی روان‌شناختی به شدت احساس می‌شود. در این راستا پژوهش حاضر سعی دارد تا با فراهم ساختن ابزاری گامی در جهت توسعه تحقیقات در زمینه روان‌شناسی مثبت سالمندی بردارد.

۱-۲- بیان مسئله

پژوهش روی بخشودگی به عنوان سازه‌ای سلامت‌نگر به تازگی در دو دهه گذشته به طور چشمگیری افزایش یافته است. بسیاری از پژوهشگران بر این باورند که سبب ارتقاء سلامت و بهزیستی روان‌شناختی در سرتاسر دوره‌ی زندگی می‌شود (مارگر و همکاران، ۱۹۹۲؛ سابکویک و همکاران، ۱۹۹۵؛ توریسن، هاریس و لوسکین^۴، ۲۰۰۱؛ ورثینگتون، بری و پاروت^۵، ۲۰۰۱؛ مک کالو و ویت‌ولیت^۶، ۲۰۰۱؛ لاولر و همکاران^۷، ۲۰۰۵). تعریف تعریف همه‌پسندی از بخشودگی نشده است اما تقریباً بیشتر پژوهشگران موافق با کوپل و انرایت^۸ (۱۹۹۸) معتقدند که بخشودن متمایز و فراتر از مفاهیمی از قبیل؛ معذرت خواستن، چشم‌پوشی کردن، تبرئه کردن و

¹. Rowe & Kahn

². Bowling

³. Vaillant

⁴. Thoresen, Harris & Luskin

⁵. Worthington, Berry and Parrott

⁶. McCullough & Witvliet

⁷. Lawler

⁸. Coyle and Enright

مصالحه یا آشتی^۱ است. ری^۲ و پارگامنت (۲۰۰۲) بخشودگی را رهایی از عواطف منفی (از قبیل نفرت و خصومت) و شناخت‌های منفی (از قبیل افکار کینه‌توزانه) و رفتارهای منفی (از قبیل خشونت کلامی) در پاسخ به بی‌عدالتی شدید تعریف می‌کنند. سیمون و سیمون (۱۳۸۵) نیز معتقدند بخشودن فرایند التیام و آزاد کردن نیروهایی است که زمانی فرد آن را برای رنجش و پرستاری از جراحات التیام نیافته مصرف می‌کرد و نشانه عزت نفس است به این معنا که فرد را برتر از جراحات‌ها و ناکامی‌هایش قرار می‌دهد تا بدین وسیله از رنجش‌هایش فاصله بگیرد و نیازی به آن‌ها نداشته باشد. بر پایه نتایج حاصل از مطالعات بالینی می‌تواند برای افرادی که به علت برخورد غیرعادلانه آسیب روانی عمیقی را تجربه کرده‌اند مفید باشد (باسکین و انرایت^۳، ۲۰۰۴)؛ و شواهد پژوهشی حاکی از آن‌اند افرادی که مایل یا قادر به بخشش رنجش‌های خود هستند به احتمال زیاد افسردگی کمتر و شادکامی بیشتری را در قیاس با کسانی که قادر به بخشش نیستند، تجربه می‌کنند (مالتبی، مکاسکیل و دی^۴، ۲۰۰۱؛ توساین^۵ و همکاران، ۲۰۰۱). ارزش درمانی آن در انواع مختلفی مختلفی از جمعیت‌ها نشان داده‌شده و پشتوانه پژوهشی موجود کاربردپذیری آن را در موقعیت‌های مشاوره‌ای با دامنه گسترده‌ای از مسائل نمایان کرده است (فرچ^۶، ۱۹۹۸؛ لگاری، تارنر و لولایس^۷، ۲۰۰۷ کاسگرو و کانستام^۸، ۲۰۰۸؛ فریدمن و چانگ^۹، ۲۰۱۰). درمانگران نیز مرتب تلاش می‌کنند که به مراجعانشان آموزش دهند که به دنبال بخشودن باشند (بلاچر و واد^{۱۰}، ۲۰۱۰؛ لگاری، تارنر و لالیس، ۲۰۰۷؛ واد، بیلی و شفر^{۱۱}، ۲۰۰۵).

1. reconciliation

2. Rye

3. Baskin & Enright

4. Maltby, Macaskill & Day

5. Toussaint

6. Ferch

7. Legaree, Turner, & Lollis,

8. Cosgrove & Konstam

9. Chang

10. Blocher & Wade

11. Wade, Bailey & Shaffer

در راستای پشتیبانی بیشتر از اثرات بالقوه بخشش در ادبیات روانشناسی و برنامه‌های روان‌درمانی، مفهوم‌سازی و مدل‌سازی‌های متعددی برای این سازه صورت گرفته و به دنبال آن ابزارهایی برای سنجش آن تهیه و تدوین شده است؛ که مسیر پژوهش در این زمینه را هموار کرده‌اند؛ اما در پژوهش‌های گذشته به ویژه پژوهش‌های داخلی تمرکز و کوششی در این زمینه روی سالمندان صورت نگرفته است، این در حالی است که شواهد پژوهشی حاکی از آن‌اند که صفت بخشودگی تحت تأثیر عامل سنی قرار دارد و در افراد بالای ۶۰ سال برجستگی بیشتری پیدا می‌کند (انرایت و همکاران، ۱۹۸۹؛ سابکویک^۱ و همکاران، ۱۹۹۵؛ پارک و انرایت، ۱۹۹۷؛ جرارد و مالیت^۲، ۱۹۹۷؛ لورن^۳ و همکاران، ۲۰۰۱؛ لاولر^۴ - راو و پیفری^۵، ۲۰۰۶). یکی از دلایل مهم مهم این کاستی، می‌تواند نبود ابزار معرف برای دوره سالمندی در این زمینه باشد، در پرتو این دیدگاه و با توجه به این که عرصه فعالیت روان‌شناسان را پژوهش، ارزیابی و درمان تشکیل می‌دهد. به دلیل ارتباط تنگاتنگ بین این سه عرصه از آنجا که استفاده از ابزارهای مناسب بر دو عرصه‌ی دیگر یعنی پژوهش و درمان تأثیر غیرقابل تردیدی بر جای خواهند گذاشت، کوشش در زمینه ایجاد ابزاری برای سنجش بخشودگی در دوره سالمندی ارزش بالایی خواهد داشت. تامپسون^۶ و همکاران (۲۰۰۵) مقیاسی برای سنجش بخشودگی متشکل از سه خرده مقیاس (بخشش خود، دیگران و موقعیت‌های کنترل ناپذیر) تدوین کرده‌اند. این مقیاس (HFS)^۷ هم‌اکنون در سطح وسیعی به زبان‌های یونانی، ژاپنی، تایلندی و ترکی ترجمه و مورد استفاده قرار گرفته است.

این سازه در هر سه بعد آن به اقتضاء دوره سالمندی و وسعت پدیده رنجش در سالمندان قابل تعمق است و با اندک تأملی می‌توان تناسب چارچوب این مقیاس را برای نگاه جامع‌تر به مفهوم بخشش (خود، دیگران و

¹. Subkoviak

². Girard and Mullet

³. Loren

⁴. Lawler-Row

⁵. Piferi

⁶. Thompson

⁷. Heartland Forgiveness Scale

شرایط) در دوره سالمندی دریافت. در رابطه با خود، مطابق با دیدگاه اریکسون (۱۹۹۷)، در دوره سالمندی فرد به مرور و ارزیابی مراحل پیشین زندگی می‌پردازد و غم زیادی به خاطر فرصت‌های از دست رفته می‌خورد؛ احساس یأس، خود انتقادی به او دست می‌دهد و با نشخوار گذشته از یادآوری هدف‌های تحقق‌نیافته رنج می‌برد که منجر به احساس ناتوانی و عقب‌نشینی او از زندگی می‌شود (کیانپورقهفرخی، ۱۳۸۶). در این مرحله از زندگی بخشش خود می‌تواند آن‌ها را به فرونشانی احساس گناه و حل تعارض درونی قادر سازد (باتلر و لوئیس^۱، ۱۹۸۲)؛ در رابطه با دیگران، ممکن است سالمند با پدیده غفلت و سالمند آزاری مواجه باشد، زیرا افراد در این دوره سنی به دلیل افت کارکردهای زیستی-روانی-اجتماعی و شناختی وابسته به مراقبان خود بوده و ممکن است که رنجش‌های بین فردی بسیاری را تجربه کنند. تقریباً ۱۰ درصد افراد بالای ۶۵ سال مورد سالمند آزاری (جسمی، روانی و مالی...) قرار می‌گیرند (کاپلان و سادوک، ۱۳۸۸). در این مورد بخشودن به عنوان شکلی از رهایی از احساسات منفی دیرپا از قبیل نفرت، خصومت، تلخی و ترس نسبت به بی‌عدالتی اعمال‌شده از سوی فرد آسیب‌رسان تعریف شده است (انرایت و زل^۲، ۱۹۹۸؛ ورثینگتون و وید^۳، ۱۹۹۹؛ ورثینگتون، سندیج و بری^۴، ۲۰۰۰؛ ورثینگتون و اسکرر، ۲۰۰۴)؛ که دارای اثرات بالقوه‌ای است؛ و آخر این که سالمندی به عنوان واپسین مرحله از زندگی با بسیاری از فقدان‌ها و استرس‌های اجتناب‌ناپذیر از قبیل از دست دادن شغل و موقعیت اجتماعی، از دست دادن همسر، عزیزان و دوستان، ابتلا به بیماری‌های مزمن و... مرگ همراه است، در این مورد بخشش شرایط کنترل‌ناپذیر می‌تواند آن‌ها را در سازگاری و انطباق روانی با موقعیت‌های ناتوان‌کننده و محدودکننده اجتناب‌ناپذیر یاری دهد. از این رو مطابق آنچه که گذشت این پژوهش سعی دارد تا ضمن توجه به بافت فرهنگی موجود در جامعه به بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی این ابزار را در نمونه از سالمندان ایرانی بپردازد.

¹. Butler & Lewis

². Enright & Zell

³. Worthington & Wade,

⁴. Sandage, & Berry

۱-۳- اهمیت و ضرورت پژوهش

اهمیت و ضرورت سنجش بخشش در کارکردهای آن نهفته است، بیشتر پژوهشگران معتقدند که بخشودگی یک راهبرد سازشی (ورثینگتون و اسکرر^۱، ۲۰۰۴؛ کلای^۲ و همکاران، ۲۰۱۲) یا نوعی رفتار انطباقی است (درول، ۱۹۸۵؛ فریدمن و انرایت ۱۹۹۶؛ مالکام و گرنبرگ، ۱۹۹۵؛ ماگر و همکاران، ۱۹۹۲؛ مک کالو، ۲۰۰۰؛ مک کالو و ورثینگتون، ۱۹۹۲؛ نقل از تامپسون و همکاران، ۲۰۰۵)؛ و با استرسها و هیجانات منفی مقابله می‌کند، چارچوب شناختی و رفتاری افراد را گسترش می‌دهد و فنون انطباقی جدید را ایجاد می‌کند (ورثینگتون، ویت لیت، لرنر و شرر^۳، ۲۰۰۵)، عواطف منفی را کاهش و عواطف مثبت را گسترش می‌دهد (ری و همکاران، ۲۰۰۱). به اقتضاء سنی، سالمندان بیش از هر گروه سنی دیگری با دشواری‌های هیجانی مواجه‌اند، فقدانها، احساس تنهایی، احساس غم و طرد ناشی از بی‌توجهی فرزندان و اطرافیان، احساس گناه و خود سرزنشگری، یاس، اضطراب و احساس بیهوده بودن، جدی‌ترین احساس‌هایی هستند که افراد سالمند را تهدید می‌کنند؛ بنابراین نیاز بیشتری به پذیرش و انطباق با موقعیت خود دارند؛ و ارزیابی بخشش در افراد سالمند می‌تواند زمینه تسهیل هیجانات منفی آنان را فراهم آورده و بدین ترتیب نقش موثری در سازگاری هیجانی و بهزیستی روانی آنان ایفا کند.

همچنین با توجه به افزایش جمعیت سالمندی و هزینه‌های نسبتاً بالای خدمات بهداشتی و درمانی، درک عواملی که منجر به استفاده از مراقبت‌های بهداشتی بیشتر در سال‌های آتی زندگی می‌شود، بسیار مهم است. مشخص شده است که بروز هیجانات روزمره منفی ممکن است از جمله عوامل مرتبط در استفاده بیشتر از خدمات مراقبت‌های بهداشتی باشد (بارسکی، ویشک و کلرمن^۴، ۱۹۸۶؛ برکنوویک و هورویز^۵، ۱۹۹۲؛ روون،

^۱ . Worthington & Scherer

^۲ . Kelly

^۳ . Worthington, Witvliet, Lerner & Scherer

^۴ . Barsky, Wyshak, & Klerman

^۵ . Berkanovic & Hurwicz

دیویدسون، کمپبل، دوبرز و مک‌لین^۱، ۲۰۰۲). به عنوان مثال مطالعات متعددی نشان داده‌اند که خصومت یک عامل خطرزای مستقل برای بیماری کرونر قلب است (بلیل^۲ و همکاران، ۲۰۰۴؛ چنگ^۳ و همکاران، ۲۰۰۲) در حالی که یادگیری و کار روی پرورش یک قلب بخشنده خصومت را کاهش می‌دهد (کاپلان، ۱۹۹۲). از طرفی بخشش در پژوهش‌های گذشته به حد کافی مورد بررسی قرار نگرفته است و پژوهش‌های صورت گرفته داخلی تاکنون در حیطه بخشش بین فردی آن هم در افرادی غیر از سالمندان بوده، حال این پژوهش علاوه بر بخشش دیگران، بخشش خود و شرایط را نیز مورد توجه قرار می‌دهد؛ و بدین وسیله ابزار کارآمدی در جهت توسعه پژوهش‌های بیشتر با رویکرد پیری مثبت (سالمندی موفق) خواهد بود.

البته نباید از نظر دور داشت که مطالعه بخشش در فرهنگ جامعه‌ای که از بخشودن و فرایند بخشش حمایت می‌کند از پتانسیل درخوری برای ایجاد نگاه کاربردی‌تر و علمی‌تر متخصصان سلامت روانی برخوردار است؛ زیرا از اصلی‌ترین صفات منتسب به خداوند است و بسیاری تعالیم دینی مسلمانان را تشویق می‌کنند که برای نزدیکی بیشتر به خداوند برای بخشش تلاش کنند. از این رو با اتخاذ یک رویکرد مثبت می‌توان این سازه روان‌شناختی را در بافت فرهنگی و اعتقادی جامعه به عنوان یک توانمندی در جهت شادکامی و بهزیستی روانی بیشتر سالمندان مورد توجه قرار داد.

به طور خلاصه نتایج این پژوهش در دو سطح نظری و کاربردی می‌تواند قابل استفاده باشد. در سطح نظری این پژوهش می‌تواند به بسط دانش بیشتری در مورد انواع بخشش در سالمندان کمک کند یا حداقل سؤال‌هایی را برای هدایت پژوهش‌های آتی مطرح سازد و در سطح عملی می‌توان این ابزار ارزشمند را در مقاصد پژوهشی مورد استفاده قرار داد. یا از آن در برنامه‌های مداخله‌ای هیجان محور به منظور ارتقاء بخشش استفاده نمود.

^۱ . Rowan, Davidson, Campbell, Dobrez, & MacLean

^۲ . Bleil

^۳ . Chang

۴-۱- اهداف پژوهش

۴-۱-۱- هدف کلی

- تعیین ویژگی‌های روانسنجی نسخه فارسی مقیاس بخشودگی هارتلند در سالمندان

۴-۱-۲- اهداف اختصاصی

- تعیین روایی^۱ محتوایی و صوری نسخه فارسی مقیاس در سالمندان
- تعیین روایی سازه و ملاکی نسخه فارسی مقیاس در سالمندان
- تعیین پایایی^۲ (همسانی درونی و ثبات نتایج) نسخه فارسی مقیاس در سالمندان

۴-۱-۳- اهداف کاربردی

- فراهم ساختن ابزاری معتبر و روا و متناسب با فرهنگ ایرانی برای سنجش بخشودگی در سالمندان ایرانی جهت بکارگیری در زمینه‌های علمی، پژوهشی و درمانی.
- فراهم آوردن زمینه لازم برای توجه به رویکرد سلامت‌نگر در کار بالینی و پژوهشی با سالمندان

۵-۱- سؤال‌ها و فرضیه‌ها

۱. آیا مقیاس بخشودگی هارتلند در جمعیت سالمندان ایرانی از روایی کافی برخوردار است؟
۲. آیا مقیاس بخشودگی هارتلند در جمعیت سالمندان ایرانی دارای پایایی است؟
۳. مقیاس بخشودگی هارتلند در جمعیت سالمندان ایرانی دارای چند ساختار عاملی است؟

^۱. validity

^۲. reliability

۱-۶- تعریف مفاهیم و واژه‌ها

۱-۶-۱- بخشودگی

تعریف نظری: بخشش شکلی از پاسخ به خطایی درک شده است که از طریق آن پاسخ به خطا و عوارض ناشی از تخطی از منفی به خنثی یا مثبت تبدیل می‌شود؛ منبع خطا و در نتیجه هدف بخشودگی ممکن است خود، دیگران و یا موقعیت‌های خارج از کنترل باشد. مطابق این دیدگاه، بخشش خود به معنی رهایی از افکار و احساسات منفی (سرزنش خود، پشیمانی، خشم و...) نسبت به خود به خاطر اشتباهات گذشته، بخشش دیگران به معنی رهایی از افکار و احساسات منفی نسبت به دیگران به خاطر آسیب‌هایی که رسانده‌اند، بخشش موقعیت‌های کنترل ناپذیر به معنی رهایی از افکار و احساسات منفی نسبت به شرایط اجتناب‌ناپذیر از قبیل؛ بیماری، سرنوشت، بلایای طبیعی و... است که در ایجاد آن فرد خاصی دخیل نبوده است (تامپسون و همکاران، ۲۰۰۵).

تعریف عملیاتی: نمره‌ایی است که از مقیاس بخشودگی هارتلند تامپسون و همکاران (۲۰۰۵) به دست می‌آید.

۱-۶-۲- سالمند و سالمندی

تعریف نظری: انسان دارای ابعاد مختلفی شامل زیست‌شناختی، روان‌شناختی، اجتماعی و معنوی^۱ است و فرایند پیری در همه این ابعاد و در افراد مختلف با سرعت یکسان پیش نمی‌رود بر این اساس سالمندی یک امری نسبی و یک فرایند درونی و روانی است. باید در تعریف واقعیت سالمندی تاکید بر سن عملکردی (توانایی فرد به رغم سن او) گذاشته می‌شود (رایس^۲، ۱۳۸۸)؛ و سن تقویمی تنها یک قرارداد یا ملاک اجتماعی برای سازمان‌دهی نظاممند برخورداری از بعضی از امتیازات اجتماعی و از دست دادن پاره‌ای دیگر است.

^۱. physio psycho social spiritual

^۲. Rice